

הרב אברהם לופיאנסקי

ירושלים

שיטת רש"י בביאור יתדות המשכן והחצר

א. יתדות המשכן

בסוף פרשת תרומה מובא שבמלאכת המשכן היו יתדות למשכן ויתדות לחצר, דכתיב (שמות כז יט) "לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר נחושת". וביאר רש"י 'יתדות - כמין נגרי נחושת עשויים ליריעות האהל¹ ולקלעי החצר קשורים במיתרים² סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן'.

כן מצינו בתחילת פרשת ויקהל שהיו יתדות גם למשכן וגם לחצר דכתיב (שמות לה לח) "את יתדות המשכן ואת יתדות החצר", וכן בסוף פרשת ויקהל כתיב (שמות לח כ) "וכל היתדות למשכן ולחצר סביב נחושת", וכן בתחילת פרשת פקודי כתיב (שמות לח לא) "ואת כל יתדות המשכן ואת כל יתדות החצר סביב".

והנה, באמצע פרשת פקודי אחר כלות עבודת המשכן כשהביאו בני ישראל את המשכן למשה הוזכרו רק יתדות החצר ולא הוזכרו כלל יתדות המשכן, ככתוב "את קלעי החצר וכו' את מיתריו ויתדותיה ואת כל כלי עבודת המשכן לאוהל מועד". וצ"ב לאן נעלמו יתדות המשכן.

ואפשר לתרץ, שיתדות המשכן כלולים הם במה שכתוב 'כל כלי עבודת המשכן' כיוון שבכלל כלי עבודת המשכן הם, וכן מבואר ברמב"ן בפרשת נשא (במדבר ד לב) עיי"ש. אלא דזה עצמו צ"ב למה דווקא בפרשת פקודי נכללו בכלל כלי עבודת המשכן ולא קודם לכן בציווי בפרשת תרומה. ועוד, מדוע דווקא יתדות המשכן נכללו בכלל כלי העבודה כולם, ויתדות החצר נזכרו בפני עצמם.

וביותר יש לדקדק, דגם בפרשת במדבר ונשא כשהתורה פירטה את הכלים שבמשא בני לוי הוזכרו רק יתדות החצר ולא הוזכרו יתדות המשכן.

ולכאורה נראה בביאור המקרא, שמכלות עבודת המשכן בפרשת פקודי חל שינוי ביחס ליתדות המשכן, דמאז נכללים בתוך כלי העבודה ואין להם שם לעצמם. ואם כן הוא יש לבאר מהי סיבת השינוי.

¹ אוהל המשכן. ועי' בפרשת במדבר פרק ג' פס' כ"ה ובפסוק כ"ו וברש"י שם.

² חבלים.

ב. יתדות החצר

בסוף פרשת תרומה כתיב (שמות כז יט) "לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר נחושת", מפרש רש"י 'לכל כלי המשכן - שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות³ לתקוע יתדות ועמודים". עולה ש'כלי המשכן' הם כלים הנצרכים לפעולת הקמת המשכן ואינם ממבנה המשכן עצמו, וא"כ צ"ב למה נכתבו היתדות אחרי כלי עבודה אלו, דלכא' היתדות שייכים למבנה המשכן והיה עליהם להמנות קודם כלי העבודה, יחד ובסמיכות לשאר חלקי המשכן.

ובפשטות מורם מכאן דהיתדות אינם נחשבות כחלק מחלקי מבנה המשכן, אלא ככלי עבודה הנצרכים להקמת המשכן והחזקתו. ולפיכך נכללו היתדות פעמיים בתוך השם הכללי 'כלי עבודת המשכן' כמו שנתבאר לעיל באות א' בשם הרמב"ן.

אבל להלן באמצע פרשת פקודי אחר כלות עבודת המשכן מצינו שיתדות החצר נכתבו קודם לכלי עבודת המשכן דכתיב (שמות לט מ) "את קלעי החצר וכו' את מיתריו ויתדותיה ואת כל כלי עבודת המשכן", וצ"ב מה נשתנה.

וביותר יש לדקדק, דגם בפרשת במדבר ונשא במשא בני לוי נכתבו יתדות החצר קודם כלי העבודה, ומשמע שבכלות עבודת המשכן חל שינוי מיוחד ביחס ליתדות החצר דלכך הוקדמו קודם לכלי העבודה⁴, וצ"ב מהו השינוי.

ג. שני מינים ביתדות החצר

בפרשת נשא כתיב (במדבר ד לב) "ועמודי החצר סביב ואדניהם ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם ולכל עבודתם וכו'", מפרש רש"י, 'ויתדותם ומיתריהם - של עמודים⁵ שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו⁶, ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין, כמו ששנויה במלאכת המשכן'.

מבואר בדבריו דביתדות החצר היו ב' מיני יתדות, יתדות עליונות ויתדות תחתונות. במשא בני מררי היו היתדות העליונות, ובמשא בני גרשון היו היתדות התחתונות וכן יתדות המשכן שהיו תחתונות. ואף שבמשא בני גרשון לא הוזכר שהיו יתדות, כבר ביאר הרמב"ן שזה כלול בכל כלי עבודתם האמור במשאם.

³ פטישים.

⁴ ואין לומר דהא דהוקדמו משום דיתדות המשכן כלולים בכלי העבודה וממילא יש להקדים יתדות חצר ליתדות המשכן. דאדרבה, כשהוזכרו יתדות חצר ויתדות המשכן הוזכרו יתדות המשכן קודם.

⁵ רש"י מפרש ד'ויתדותם' מתייחס ל'ועמודי' ולא ל'החצר'.

⁶ אף שאצל בני גרשון לא הוזכרו יתדות, ברור לרש"י שאם נשאו מיתרים, גם את היתדות נשאו, דהיתדות והמיתרים הולכים יחד. רמב"ן בתחילה הבין כרש"י ולבסוף חלק עליו עיי"ש.

ומדברי רש"י עולה, דמלבד מה שהתורה לא מזכירה יתדות משכן, גם יתדות החצר התחתונות לא הוזכרו, ולפי דבריו גם בפרשת במדבר במשא בני מררי כשהוזכרו רק יתדות החצר אז הכוונה רק ליתדות העליונות. ולפי"ז יש לומר דלעולם כשהוזכרו רק יתדות החצר בלא יתדות המשכן, הכוונה ליתדות העליונות, ולכך בפרשת פקודי בכלות עבודת המשכן כשהוזכרו רק יתדות החצר הכוונה רק ליתדות העליונות.

עולה מן האמור עד כאן שמכלות העבודה מוזכרים רק היתדות העליונות של החצר, ולא היתדות התחתונות הן של המשכן והן של החצר. נראה לומר, דמכלות עבודת המשכן עיקר הדגש הוא על מבנה המשכן עצמו⁷, ובוה חלוקים יתדות העליונות מיתדות התחתונות, דיתדות העליונות נחשבות כחלק ממבנה המשכן עצמו, ויתדות התחתונות נחשבות ככלי עבודה בעלמא. דיתדות העליונות מחברות בין העמודים ליריעות שהם שני חלקי המבנה עצמו, והיתדות התחתונות משמשות לענין טכני בלבד, להחזיק את היריעות שלא יוגבהו מחמת הרוח. עיין בהערה⁸. ולכך מכלות העבודה הוזכרו במפורש רק יתדות העליונות, והיתדות התחתונות כלולים בכלל כלי העבודה.

ובזה מיושב מה שהקשינו לעיל למה מצינו שפעמים נזכרו היתדות אחר כלי העבודה ופעמים קודם, דקודם כלות העבודה כשהוזכרו יתדות החצר, הם כוללים גם את היתדות התחתונות שהיו כלי עבודה ולכך נשנו אחר כלי העבודה. אבל מכלות העבודה שכשהוזכרו יתדות הם רק היתדות העליונות שהיו ממבנה המשכן, הוזכרו היתדות קודם לכלי העבודה. ועדיין קשה קצת, דאף שקודם כלות עבודת המשכן כלולים היתדות התחתונות של החצר עם היתדות העליונות ולכך כתובים הם אחר כלי העבודה, אכתי מצד חשיבותם של היתדות העליונות היה להקדים את יתדות החצר קודם לכלי העבודה. וצ"ב.

ד. עניין יתדות העליונות

יש לעיין למה רש"י בסוף פרשת תרומה (שמות כז יט) כשפירש מה הם היתדות פירש רק את היתדות תחתונות ולא הזכיר שהיו גם יתדות עליונות.

וכדי לבאר הדבר צריך לעיין בענין היתדות העליונות, מה היה צורתם ולמה שימשו. רש"י בפרשת נשא (במדבר ד לב) לא פירש, וכבר תמה שם הרמב"ן עליו למה שימשו היתדות. אולם רש"י בפרשת תרומה על הפסוק (שמות כז י) 'ועמודיו עשרים ואדניהם עשרים וכו'" מפרש "ואדניהם - של העמודים נחשת. האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועין לתוכן,

⁷ עד כלות עבודת המשכן הוזכרו היתדות בשם 'יתדות החצר' (או יתדות המשכן), ומכלות עבודת המשכן הוזכרו יתדות החצר רק כנטפלות לחצר, דהיינו ואת קלעי החצר וכו' ויתדותיה וכו'. כלומר החצר, וכל אשר נצרך לה לחצר.

⁸ עי' ברמב"ן שהקשה במה חלוקים היתדות העליונות מהתחתונות שנחלקו לשתי משאות. נראה ליישב דבמשא בני גרשון היו כל האהלים והיריעות שכולם כיסוי למשכן ולחצר, ולכך נשאו גם את היתדות שמחזיקות את כל הכיסויים. אבל בני מררי נשאו את גוף המבנה, ולכך נשאו את היתדות העליונות שנחשבות לגוף המבנה, דהאהל מתחבר לגוף המבנה.

היה עושה כמין קונדסין שקורין פלא"ש, ארכן ו' טפחים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבוע בו באמצעו, וכורך שפת הקלע סביבו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין ויו, ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד וכו". מבואר בדברי רש"י שהיתדות העליונות היו עשויים מעץ וטבעת נחשת קבועה בהם, ועל היתד היו כורכין את המיתרים שהיו מחוברים בשפת הקלע, ואת היתד היו תולים על האונקליות.

הרי ששונים היתדות העליונות מהיתדות התחתונות בחומר שמהם הם עשויים. היתדות העליונות היו עשויות מעץ והיתדות התחתונות מנחושת. משכך מובן למה רש"י בסוף פרשת תרומה לא הזכיר את היתדות העליונות, שהרי בפסוק שם כתוב שהיתדות היו עשויים נחושת ובהכרח מדובר רק ביתדות תחתונות, והיתדות העליונות לא הוזכרו במפורש במקרא. ובזה מיושב מה שנתקשינו לעיל למה נכתבו היתדות אחר כלי העבודה, הלא יתדות העליונות חשובות מהכלי העבודה, ולאמור כאן, הפסוק מדבר רק ביתדות תחתונות ולכך נכתבו אחר כלי העבודה.

ה. למה לא נזכרו יתדות העליונות בפירוש

נותר להבין למה בפרשת תרומה לא הוזכרו במפורש היתדות העליונות שעשויות מעץ? וביותר יש לתמוה למה לא נזכרו עד כלות העבודה, דבפרשת ויקהל כשהוזכרו יתדות המשכן והחצר כתוב שהם היו מנחושת וכן בריש פרשת פקודי. ובתחילת פרשת ויקהל כשהוזכרו יתדות המשכן ויתדות החצר ולא הוזכר במקרא שהיו נחושת, בכל זאת מבואר ברש"י דמיירי ביתדות התחתונות דכתב (שמות לה יח) 'יתדות לתקוע בהם סופי היריעות בארץ שלא ינועו הרוח', הרי שככל מקום שמזכרים יתדות המשכן ויתדות החצר יחד, הכוונה רק ליתדות התחתונות. וצ"ב מדוע עד כלות העבודה אין אזכור ליתדות העליונות.

נראה דעיקר הדגש בפירוט הכלים עד כלות עבודת המשכן הוא תיאור שימוש בחומרים שנתרמו למלאכת המשכן. ושמא לכך לא נכתבו היתדות העליונות, שלא היה קפידא ממה הם עשויים. אף אם עשאו מעצי שיטים שנתרמו על ידי בני ישראל, בפרשת פקודי כשמפרטים למה שימשה כל תרומת הזהב הכסף והנחושת, לא פורט השימוש בעצי השיטים, ומשתמע שאינם חשובים דים¹⁰.

ראיה לזה שבפרשת תרומה עיקר הדגש בפירוט הכלים הוא ללמד למה שימשו החומרים שנתרמו, מהא דלא מצינו בפרשת תרומה ציווי על הכיור, משום שלא נעשה מהתרומה שנתרמה בתחילה אלא ממראות הצובאות¹¹. וכן לא מצינו בפרשת תרומה שהיה צווי על עשיית מיתרים, ומשמע דאין קפידא ממה הוא עשוי, או שהחומר שלו אינו חשוב דיו.

¹⁰ ולא בכדי היה צורך לפרט למה שימשה התרומה, דהרי מצינו שבכ"י חשדו את משה.

¹¹ שמעתי ממו"ח הרב ישעיהו לוי.